

Олена Юрчук

ЛІТЕРАТУРА І МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДИСКУРС

У статті йдеться про явище культурної диверсифікації, яке розглядається в умовах глобалізаційних змін і транскультурної ситуації. У сучасній культурі спостерігається загальна тенденція до толерантності й відкритості в бік іншої культури. У світлі глобалізації стає актуальним формування нової культурної системи. Глобалізація наочно демонструє розмаїття соціокультурних традицій і норм взаємовідносин. Вагомий вплив на рівень толерантності має явище «нового національного питання». В умовах мультикультуралізму акцентується увага на необхідності підвищення престижу кожної культури.

Особлива увага у статті приділяється франкофонії. Її сучасний стан і перспективи розвитку розглядаються в умовах глобалізації та міжкультурної взаємодії, яка підтримує практику сучасної міжкультурної комунікації. Загальна характеристика франкомовної літератури надається з урахуванням позиції автора як міжкультурного мігранта.

Ключові слова: міжкультурний дискурс, транскультурність, мультикультуралізм, франкофонія.

У наш час нові глобальні реалії впливають на людську діяльність і соціальну поведінку, розхитують консервативні стійкі структури свідомості. Глобалізація сучасного соціуму позначається появою таких культурних феноменів і гібридних форм культури, як шоу-бізнес, мас-медіа, соціокультурна театралізація тощо. Внаслідок цього була остаточно зруйнована попередня концепція раціональності, проте постмодерністський хаос прагне до примітивної впорядкованості, і як результат — поступово виникає нова культурна карта з рядом інноваційних еталонів, яка дозволяє вивчати окремі соціокультурні зміни у просторово-географічних параметрах і спостерігати за траєкторією їх взаємодій. Так, доведена до абсурду попередня раціональна система культури, вибухає появою чисельних ірраціональних соціокультурних матриць з установками на комерціалізацію і віртуалізацію культурних образів.

Віртуальна реальність стає одним із тих нових середовищ, де починають продуктивно функціонувати культурні феномени. Також стають неминучими зміни в геополітичних відношеннях в сучасному світі. Проявляється властивість цивілізації до оперативних проекцій в масштабі всього світу і в режимі реального часу. Виникають нові транснаціональні суб'єкти дії, які слабо пов'язані з національними державами. Спостерігається глобальний розвиток сітки передач і комунікацій, які здатні перекодовувати інформацію. Відбувається втрата документів минулих культур. Ця забудькуватість доводить, наскільки вагомий збиток наносить технологічна гомогенізація духовній та інтелектуальній сферам сучасного суспільства.

Водночас гетерогенність і культурна зумовленість соціальних та символічних практик підтверджує антропологічне знання про «свою» традиційну та «іншу» — екзотичну маргінальну спільноту. У сучасній культурі спостерігається загальна тенденція до толерантності й відкритості у бік іншої культури. У світлі глобалізації стає актуальним формування нової культурної системи. Складається щільна сітка суспільних взаємовідносин. Глобалізація наочно демонструє розмаїття соціокультурних традицій і норм взаємовідносин. Вагомий вплив на рівень толерантності має явище «нового національного питання». Стрімко змінюється формат ситуації. За останні десятиліття у Європі значно піднявся відсоток вихідців з країн із низьким економічним і соціальним розвитком. Нові іммігранти вже не прагнуть злитися з оточенням, оволодіти мовою країни, прийняти її звичаї, образ життя і культуру. Складаються нові національні меншості. Вони чітко усвідомлюють свою етнічну специфіку, свої інтереси і можливості їх відстоювати [1; 2].

Ідея і практика мультикультуралізму залишається однією з форм протидії небезпечній тенденції. З одного боку, мультикультуралізм виходить з можливості і корисності паралельного існування етнічних груп, носіїв різних культур. У цьому випадку залишається незмінною головна ціль суспільних інститутів — максимально полегшити можливість такого існування, створити для цього сприятливі умови. Разом з тим ситуація мультикультуралізму, яка спостерігається протягом останнього часу в європейських країнах, ускладнюється через недостатні розробки його

головного аспекту: пристосування іммігрантів до провідної культури країни. У наш час здійснюються чисельні спроби впровадити мультикультуралізм у суспільне життя країни, по-іншому сприяти подальшому ствердженню культури толерантності.

Німецький дослідник мультикультуралізму Й. Гайнрікс у монографії «Культура в мистецтві понять» [3, 114] зазначав, що тепер поняття «мультикультурність» часто використовується для характеристики співіснування на єдиному культурному просторі різномірних плюральних груп. На його думку, культурна диверсифікація (в значенні глобального культурного розмаїття), яка була реальністю для багатьох спільнот до середини ХХ ст., лише в умовах глобалізації піддається рефлексії. У наш час мультикультуралізм передбачає гетерогенність сучасних суспільств, багатоскладність і множинність існуючих всередині них ідентичностей. Робиться акцент на необхідності підвищення престижу кожної культури, підкреслення рівності груп, можливості публічного висловлювання.

Щоправда, в умовах глобалізаційного процесу ставиться під сумнів національний характер локальної культури, її гомогенність, інваріантність, монолітна єдність. Нове поняття «культура» характеризує транскультурність. Для її опису використано метафору «сітки». Транскультурний сучасний світ складається з сітки культур, кожна з яких нагадує кокон. Він є унікальним у своїх переплетеннях, але іноді витканий з одних і тих самих ниток. Кокони незамкнені на собі, вони мають розмиті контури і здатні відірватися від власного локусу [5]. Ця ідея в останні роки охоплює все більше прихильників. Її використання зумовлює подальші дослідження вже існуючих моделей сучасної культури в парадигмі «транскультурності». Наприклад, північноамериканська модель заснована на ідеї включення культур різних етнічних і расових груп; канадсько-австралійська модель спирається на ідею декларування добровільних контактів етнічних спільнот, які живуть у єдиному географічному просторі і докладають зусиль створити немонолітну культуру; європейська модель орієнтована на співіснування рівноправних національних культур.

У наш час продовжують тривати гострі дискусії про плюралізм, толерантність, етноцентризм. Відмічається подальша трансформація ідей мультикультуралізму, їх профанація, ідеологізація і міфологізація. Це проявляється в акцентуванні на міжкультурних відмінностях на противагу відстоювання прав меншості на політичну самореалізацію, відображається на подальшій екзотизації «інших» культур. У сучасних умовах мультикультуралізм має децентралізований («ризомний») характер, включає в себе безліч груп з різними конвенціями, які перебувають

у полілозі з транскультурним простором, в якому вони можуть спільно розвиватися, входити у взаємні інтеракції.

Проблема сучасної франкофонії прямо пов'язана з мультикультуралізмом і транскультурністю. Її подальше дослідження відбувається з урахуванням ситуації глобалізації, діючої культурної політики французької держави, формування міжнародної організації франкофонії (налічує більше 200 млн. чоловік, які розмовляють французькою в усьому світі), яка підтримує практику сучасної міжкультурної комунікації і займається активним розповсюдженням мови у світі. Ґрунтовні дослідження франкомовних текстів мають спиратися на геополітику, міжкультурну взаємодію, історію культури, історію літературних жанрів. Звісно, контекст авторського письма впливає із вивчення даних історії, антропології, соціології, політики. Але разом з тим слід враховувати і пряму залежність письменницької свідомості від умов білінгвізму. Отже, поетична уява письменника збагачується не тільки похідними від першообразів формами, які потрапляють на рівень його свідомості у процесі творчості, а й прямо залежить від його двомовної орієнтації на читацьку аудиторію.

Подібні прояви нестабільності поетичної уяви спостерігаються у випадку франкомовної літератури і тоді, коли важливим є питання походження тексту. У зв'язку з цим для подальшого розуміння твору важливими стають ракурси споглядання за світом: з Європи на інший світ, з іншого світу на Європу, або зсередини — з урахуванням подальшої глобалізації і міжкультурної взаємодії. У центрі уваги дослідників залишається питання про походження поетикальних складових франкомовної літератури (форм, образів, фігур тощо), які народжуються в результаті тимчасових чи глобальних непорозумін між окремими цивілізаціями, або внаслідок інтерпретацій подорожуючих письменників. Європейський екзотизм спирається на європейське розуміння екзотики і передбачає інтерпретацію образів у межах стереотипного і автентичного мислення. Оспівування іншого відбувається в контексті культури з позиції її впливу на еволюційний розвиток. Вхідження в інший культурний простір відбувається завдяки подорожуючому автору, його втручання в інший світ супроводжується не бажанням спілкуватися з ним, а лише спробою використати перебування в ньому для усвідомлення себе неспроможним, обмеженим і самотнім. Подібна самооцінка має екзистенційний характер. Опис екзотичної мандрівки набуває певної долі іронії. Подібна письменницька практика доводить руйнацію європейських стереотипів. Літературна франкофонія намагається поєднати в єдину систему позицію автора як міжкультурного мігранта, жанрові трансформації подорожі, питання європейської

постколоніальної політики, міфологічної географії тощо. У цьому аспекті дослідження привертає до себе увагу творчість швейцарського письменника Ніколя Був'є і алжирського драматурга Катеба Ясіна, які на свій лад інтерпретують європейський орієнталізм Саїда. Книга Саїда «Орієнталізм» присвячена проблемі взаєморозуміння Сходу і Заходу. Проголошена автором орієнталістська ідея пов'язана з «розумним контролем» західного європейця за східною культурою, його бажанням контролювати інші цивілізації. Стиль його мислення зумовлений протиставленням новоевропейської культури Сходу, який залишається для неї «образом Іншого». Орієнталістська міфологія про застиглий в еволюційному розвитку Схід спирається на думку про особливий «східний» тип розвитку без динаміки, який не відповідає стандартам європейської еволюції. У створенні цього міфу беруть активну участь європейські письменники-мандрівники. Вони шукають на Сході підтвердженнь екзотичним стереотипам, завдяки яким у зворотному зв'язку створюються наукові схеми, насаджування яких відбувається чужою мовою (англійською або французькою) і може призвести до європоцентризму. Оригінальність позиції Саїда проглядається в новому баченні на проблему «квітучої складності» світового суспільства, логіки вищості — підкорення, яку Захід продовжує наві'язувати світу. Завдяки теорії орієнталізму можна аналізувати процеси, які відбуваються на Близькому Сході і Балканах, в Китаї, Індії, Японії. Орієнталізм Саїда став інтелектуальним ресурсом спротиву руйнуючій дії глобалізації. За твердженням Ф. Ліонне [4], концепції орієнталізму Е. Саїда передують творчість алжирського письменника Ф. Фанона, який боротьбу за незалежність своєї країни транспонує у глобальному масштабі як маркер постколоніальної теорії. Схід / Захід стають дискурсивними історичними формаціями у питанні про гегемонію.

Кожний із франкомовних письменників створює власний художній світ і намагається вирішити проблему міжкультурної взаємодії, в якій беруть участь Європа та інші географічні зони.

Роман івуарійського письменника А. Куруми «Ера незалежності» відкрив нову епоху в розвитку африканського мистецького дискурсу французькою мовою. Прикладом взаємодії на рівні мистецького дискурсу може служити роман вихідця з Гвінеї, письменника Т. Моненембо

«Чорний терорист», де розповідається про сенегальського стрілка, який очолив рух Опору на сході Франції. Франкомовний письменник ліванського походження Маалуф Амін звертається до середньовічної історії й оцінює її з позиції Іншого. Спираючись на свідчення тодішніх арабських істориків і хроністів, він розповідає історію «Хрестових походів очима арабів». У його оповіді зустрічаються мовні варіації слова «фарандж» (в значенні «західна людина» або «француз»). Він зізнається, що написав життєву історію двох століть з нетиповою «східною позицією» лише заради того, щоб довести однакову вагомість їх впливу на західний і арабський світи. Франкомовний письменник з Конго Ален Мабанку, який тепер живе у США, продовжує писати французькою мовою, незважаючи на те, що права на його перший роман «*African psycho*» придбали американці. Загалом за останні роки у США спостерігається тенденція залучення до викладання в університетах франкомовних письменників, серед яких Маріз Конде, Ассія Джебар, Едуард Гліссан та ін. Е. Гліссан запропонував поділити всі культури на два основні різновиди: атавістичні (*cultures ataviques*) і композитні (*cultures composites*). На його думку, до атавістичної культури відносяться, насамперед, європейські, оскільки вони весь час переживали потребу в створенні міфу про власну генезу. У філіативному зв'язку була закладена основа легітимності атавістичної культури та її права на подальшу експансію, наочною ілюстрацією якої була епоха колонізації. Навпаки, композитні культури не відчували потреби у створенні подібного міфу. Сьогодні, коли атавістичні культури слабшають під натиском міграційних процесів, композитні культури зазнають якусь ностальгію до пошуку своїх атавістичних витоків.

У сучасному світі, коли внаслідок глобалізаційних змін відбувається подальша децентрація світових просторів, склались умови для єдиного транснаціонального комунікативного простору, де стрімкий науково-технічний прогрес, динамічний розвиток електронних засобів комунікації, активізація міграційних процесів, інтернаціоналізація освіти і світової економіки практично виключили можливість відокремленого існування культур. Транснаціональність позиціонує не тільки культурний взаємозв'язок між представниками окремих етногруп в рамках однієї держави, але й плідну взаємодію між окремими національними культурами.

ДЖЕРЕЛА

1. Амин С. Мондиализация и демократия — противоречия нашей эпохи / С. Амин // Дилеммы глобализации. Социумы и цивилизации: иллюзии и риски. — М., 2002. — С. 101–127.
2. Турен А. Возвращение человека действующего: Очерк социологии / А. Турен. — М., 1998. — 204 с.
3. Heinrichs J. Kultur — in der Kunst der Begriffe / Johannes Heinrichs. — München, 2007. — 198 s.
4. Lionnet F. Le su et l'incertain. Cosmopolitiques créoles de l'océan Indien / Françoise Lionnet. — R Trou d'eau Douce : l'Atelier d'écriture, collection, 2012. — 320 p.
5. Welsch W. Transkulturalität. Zwischen Globalisierung und Partikularisierung / Wolfgang Welsch // Ed. A. Cesana und D. Eggers // Thematischer Teil II: Zur Theoriebildung und Philosophie des Interkulturellen. — München, 2000. — S. 327–351.

Юрчук Елена.

ЛИТЕРАТУРА И МЕЖКУЛЬТУРНЫЙ ДИСКУРС

В статье идет речь о явлении культурной диверсификации, которое рассматривается в условиях глобализационных изменений и транскультурной ситуации. В современной культуре наблюдается общая тенденция к толерантности и открытости в сторону другой культуры. В свете глобализации становится актуальным формирование новой культурной системы. Глобализация наглядно демонстрирует разнообразие социокультурных традиций и норм взаимоотношений. Существенное влияние на уровень толерантности имеет явление «нового национального вопроса». В условиях мультикультурализма акцентируется внимание на необходимости повышения престижа каждой культуры.

Особое внимание в статье уделяется франкофонии. Ее современное состояние и перспективы развития рассматриваются в условиях глобализации и межкультурного взаимодействия, которое поддерживает практику современной межкультурной коммуникации. Общая характеристика франкоязычной литературы осуществляется с учетом позиции автора как межкультурного мигранта.

Ключевые слова: межкультурный дискурс, транскультурность, мультикультурализм, франкофония.

Yurchuk Olena.

LITERATURE AND INTERCULTURAL DISCOURSE

The article examines the phenomenon of cultural diversification, regarded here in the light of changes connected with globalization and transcultural situation. Contemporary culture contains a distinct tendency towards tolerance and openness with respect to a different culture. The formation of a new cultural system has become topical in the context of globalization. Globalization has clearly demonstrated the existence of a wide variety of sociocultural traditions and interaction norms. The phenomenon of the “new national problem” has a significant impact on the level of tolerance. In the age of multiculturalism, special attention is given to the question of highlighting the prestige of every culture.

In particular, the article focuses on literary Francophonie. Its contemporary condition and perspectives of its development are investigated in the light of globalization and intercultural interaction which underlies the activity of contemporary intercultural communication. The general characterization of French-language literature undertaken in the article takes into account the position of an author as an intercultural migrant.

Key words: intercultural discourse, transculturality, multiculturalism, Francophonie.